

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСПРЕСИВНИХ ЛЕКСЕМ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

PSYCHOLINGUISTIC ANALYSIS OF EXPRESSIVE LEXEMES IN THE POETIC DISCOURSE OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Прокопович Л.С.,

orcid.org/0000-0002-4882-5322

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій

Мукачівського державного університету

Попович Н.Ф.,

orcid.org/0000-0002-9259-5069

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій

Мукачівського державного університету

У статті схарактеризовано особливості семантичного наповнення експресем *сльози, зойк, крик, плакати, ридати, кричати* лексико-семантичного поля *страждання* як доміантних засобів художньої мовотворчості поетів другої половини ХХ ст. Здійснено аналіз емотивних назв психічних станів людини в психологічному та лінгвістичному аспектах. Визначено роль експресем у вербалізації індивідуально-авторської картини світу означеного періоду.

Експресеми в складі поетичного тексту є не тільки важливим засобом створення емоційно-експресивного колориту, а й формують структурну єдність естетичної дійсності. Вони, входячи в різні структурно-семантичні моделі, розкривають свої асоціативні можливості, набувають семантичної багатоплановості. Асоціативність поетичного слововживання створюється завдяки зміщенню конотативних якостей лексем. Додатковий експресивний зміст слова визначає характер образності.

Сполучення різних психічних типів із певним темпераментом та іншими психічними ознаками дає різні види психічної основи письменника, з якою пов'язана перевага тих чи тих мовних засобів у його творчості.

Психолінгвістичний аналіз експресем та їхньої естетичної значущості в художньому тексті має важливе значення для з'ясування специфіки поетичномовних картин світу.

Експресивність та емоційність є визначальними рисами поетичних творів, важливими чинниками впливу на читача (слухача), психологію його відчуттів. У художньому мовленні віршованих творів якнайповніше виявляються емотивна та естетична функції мови, які ґрунтуються на єдності законів внутрішньої організації мови, психічних та соціальних чинників.

Експресивні лексеми, за нашими спостереженнями, найчастіше притаманні віршованим творам, в яких розкриваються психологічні стани ліричних героїв, нерідко висвітлюється перебіг конфліктних ситуацій. Отже, експресеми є важливим засобом вираження емоцій ліричних героїв та експресивності поетичних текстів.

Здійснений аналіз свідчить, що характер семантичного наповнення експресем *сльози, зойк, крик, плакати, ридати, кричати*, їхня стилістична роль у поезії означеного періоду визначені не тільки національно-культурними установками, а й психоментальними особливостями авторів.

Ключові слова: психолінгвістика, лексико-семантичне поле, поетичний дискурс, експресивність, емоційність, мовна картина світу, поетична картина світу, метафора.

The peculiar features of the semantic content of expressive sememes "slozy (tears)", "zoyk (whoop)", "kryk (a scream)", "plakaty (cry)", "rydaty (sob)", "krychaty (to cry)" of the semantic field of "strazhdannya (suffering)" as the dominant means of artistic language creation of poets of the second half of the twentieth century have been characterized in the article. The analysis of emotional names of human mental states in psychological and linguistic aspects has been carried out. The role of expressive sememes in the verbalization of the individual-author's picture of the world of a definite period has been revealed.

Expressive sememes in the composition of a poetic text are not only the important means of creating an emotionally expressive colour, but also form the structural unity of aesthetic reality.

They, entering into various structural and semantic models, reveal their associative abilities, acquire semantic counterpoint. The associativity feature of poetic word usage is created by shifting the connotative qualities of lexemes. Additional expressive meaning of the word determines the nature of poetic imagery.

The combination of different mental types with a certain temperament and other mental characteristics gives different types of mental basis of the writer, which is associated with the predominance of certain language tools in his work.

Psycholinguistic analysis of expressive sememes and their aesthetic significance in the literary text is important in elucidating the specifics of poetic-linguistic pictures of the world.

Expressiveness and emotionality are the defining features of poetic works, important factors influencing the reader (listener), the psychology of his feelings.

The emotional and aesthetic functions of language, which are based on the unity of the laws of the internal organization of language, mental and social factors, are most fully revealed in the artistic speech of poetic works.

According to our observations, expressive lexemes are most frequently inherent in poetic works, which reveal the psychological states of lyrical heroes, quite often highlighting the course of conflict situations.

Therefore, the expressive sememes are important means of expressing the emotions of lyrical heroes and the expressiveness of poetic texts.

The conducted analysis has shown that the nature of the semantic content of expressive sememes “slozy (tears)”, “zoyk (whoop)”, “kryk (a scream)”, “plakaty (cry)”, “rydaty (sob)”, “krychaty (to cry)” their stylistic role in the poetry of this period is determined not only by national and cultural attitudes, but also the psycho mental features of the authors.

Key words: psycholinguistics, lexical and semantic field, poetic discourse, expressiveness, emotionality, linguistic picture of the world, poetic picture of the world, metaphor.

Постановка проблеми. У лінгвістиці проблема емотивних назв розглядається в кількох аспектах, зокрема, назви емоцій стали об'єктами наукових досліджень у галузі психолінгвістики (Л.А. Лисиченко), історичної та описової лексикології (К.М. Тищенко, В.М. Русанівський), семасіології (Ю.Д. Апресян, Ю.С. Степанов), порівняльного мовознавства (А.Д. Григор'єва, І.Б. Левонтіна та ін.). Вивчення емотивних назв та їхньої естетичної значущості в художніх текстах має важливе значення для з'ясування специфіки поетичномовних картин світу (М.В. Гамзюк, П.О. Селігей). У сучасних дослідженнях емотивних номінацій враховується позамовна інформація про феномен емоції, а також його місце й роль у формуванні національної мовної картини світу. Таким способом дослідники простежують смислову перспективу розгортання образів на основі емоцій за допомогою асоціативних зв'язків. Особливо важливим аспектом вивчення емотивних лексем є всебічний аналіз їхніх функціональних властивостей у мові художніх творів.

Незважаючи на безумовну вагомість спостережень та висновків дослідників, нині цілісне уявлення про поетичну картину світу, маніфестоване українською поезією означеного періоду, зокрема щодо психолінгвістичного аналізу експресивних лексем *сльози, зойк, крик, плакати, ридати, кричати* як фрагмента лексико-семантичного поля *страждання* в поетичному дискурсі другої половини ХХ ст., поки що не сформоване. Отже, існує проблема виявлення та аналізу цих експресивних лексем, потреба в розв'язанні якої зумовлює актуальність вибраної теми нашої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття ми бачимо значні здобутки психолінгвістики, зокрема у виявленні асоціативних зв'язків, явищ та їхніх назв у конкретній мові взагалі і в мові творів певного письменника. Це дослідження Л.А. Лисиченко про зв'язок письменника і його психологічного типу, мовний світ А. Кримського, В. Самійленка [5, с. 175–194], Т.В. Скорбач про художній простір у мовній картині світу В. Поліщука [12]. О.Є. Єфіменко ана-

лізує концепт «степ» в українській мові, в тому числі в мові письменників [3]. Л.А. Лисиченко зауважує: «Питання про співвідношення мовного світу і психічного світу письменника заслуговує на більшу увагу, бо в поетичному світі письменника відбивається вся складність МКС. Для розв'язання цього питання створені і психологічні передумови в багатьох фундаментальних працях, які дослідили і визначили психічні властивості і риси, що характеризують особистість і виявляють психічні типи людей» [5, с. 110–111].

Л. Прокопович, вибудовуючи модель лексико-семантичного поля *страждання* в поезії В. Симоненка, В. Стуса, Л. Костенко, Б. Олійника, Д. Павличка, показує психоемоційний стан через ключові лексеми: *біль, жаль, туга, печаль, скорбота, самотність* [10]. У своїй розвідці дослідниця спирається на висновки вчених-психологів, які джерелами стимуляції *страждання* називають *біль, сум, голод, холод, тугу, горе, розчарування, невдачу, втрату*. З погляду психологів, *страждання* – це негативні переживання людини, що пов'язані з усвідомленням неможливості задоволення потреби, фізичний чи моральний *біль*, стан *горя, страху, тривоги, туги*. І хоча мовознавці, як продовжує Л. Прокопович, дають визначення *стражданню*, а психологи пояснюють феномен *страждання* з погляду свідомості та відбиття поведінки людини в суспільстві на її нервовій системі і загальному емоційному стані, в комплексі ці дві науки дають змогу зрозуміти природу *страждання* [10, с. 62].

Як зазначає А. Бондаренко, *страждання* виявляє у творах В. Стуса загальнолюдський філософський зміст – «по вітчизні вічні страсті» – одвічний болісний пошук людиною втраченого раю, обітваної землі, не лише як індивідуального, територіального, соціокультурного середовища, а й насамперед як пристановища духу, гармонії всередині внутрішнього світу [1, с. 48].

Г. Сютя, досліджуючи ідіопетику ньюйоркців на тлі часопросторових зрізів української поетичної мови, в монографії «Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи» звертає увагу на лінгвопо-

етичну концепцію психологічного портретування людини та порушує проблему осмислення людиною свого місця в навколишньому світі й свого внутрішнього «я». «У них *по-іншому* презентовано внутрішній світ людини, акцентовано *інші* настроєві доміанти, в *інших* образах ослвлено *інші* емоційно-психологічні враження та асоціації» [14, с. 42]. Зокрема, «специфічна настроєвість поезії ньюйоркців, визначена мотивом *екзистенційної невлаштованості* людини, позначилася на формуванні внутрішньопортретного словника. В його основі лексика, пов'язана з українською мовно-поетичною традицією внутрішнього портретування: назви емоцій та психологічних станів (кохання, біль, туга, сум, страх, втома), поетизми (серце, душа, очі)» [14, с. 42]. Показовим для автора є «функціонально-стилістичне навантаження емотивних номінацій *туга, жаль, сум, смуток, страх, жах, розпач, втома...* Їхню загальну негативну конотацію увиразнюють слова, які в мовній свідомості соціуму асоціюються з негативними явищами чи реаліями (зараза, каменюка, милиці, домовина, граги), процесами або діями (душити)» [14, с. 42].

Концентрація досліджень навколо окремих психоемоційних станів людини та їх відображення в поетичній мові сприяє глибшому з'ясуванню зв'язків між художнім дискурсом і відображенням поведінки людини в соціумі.

Постановка завдання. Експресеми *сльоза, зойк, крик, плакати, ридати, кричати* як фрагмент лексико-семантичного поля *страждання* ще не були предметом дослідницької уваги як у лінгвістичному, так і в психолінгвістичному аспектах.

Мета статті – здійснити психолінгвістичний аналіз експресивних лексем у поетичному дискурсі другої половини ХХ ст., зокрема експресем *сльози, зойк, крик, плакати, ридати, кричати* як фрагмента лексико-семантичного поля *страждання*.

Мета статті зумовлює такі завдання: схарактеризувати особливості семантичного наповнення експресем *сльози, зойк, крик, плакати, ридати, кричати* лексико-семантичного поля *страждання* як домінантних засобів художньої мовторчості поетів другої половини ХХ ст.; здійснити аналіз емотивних назв психічних станів людини в психологічному та лінгвістичному аспектах; визначити роль експресем у вербалізації індивідуально-авторської картини світу означеного періоду.

Виклад основного матеріалу. Проблема експресивних лексем та їхн значущості в поетичних текстах має важливе значення для розуміння особливостей мови української поезії другої половини ХХ ст.

У мовознавстві біля джерел антропоцентризму стояв О.О. Потебня. Науковець розробляв проблеми, з якими корелюють сучасні дослідження мовної картини світу. Одним із провідних лінгвофілософських аспектів у спадщині О.О. Потебні є зв'язок мови і мислення, що значною мірою зумовлювалося розвитком психології, яка давала багатий матеріал для постановки такого питання. Сутність наукових поглядів ученого полягала в тому, що мова розглядалася не як самодостатнє явище, а в її зв'язках із культурою, в широкому розумінні – літературою, фольклором, міфологією, етнокulturурою, історією, філософією, особливо психологією [9].

Для дослідження питання про взаємодію мовного та психічного світу поета-митця нині існують наукові психологічні передумови: виділені й схарактеризовані психічні властивості та риси особистості.

Найбільшу загальну характеристику становить психологічний тип особистості – екстравертивний чи інтровертивний. За визначенням К.Г. Юнга, «основна ввідмінність цих двох типів полягає в рухові інтересу в напрямі до об'єкта в одному випадку і в рухові інтересу від об'єкта до суб'єкта і до його власних психічних процесів у другому випадку» [15, с. 205].

На мовну індивідуальність письменників впливають не тільки культурно-історичні та суспільно-політичні чинники, а й, звичайно, індивідуально-психологічні фактори, ідейно-художня спрямованість особистості, традиція поетичного мовлення. Л. Лисиченко зауважує: «Ці чинники накладають виразний відбиток як на зміст, так і на мовну форму, в якій художник слова виражає своє бачення довкілля» [5, с. 111]. Отже, серед явищ, які впливають на поетичну мовну картину світу письменника, важливе місце посідають його психічний склад і психічний тип: екстравертивний чи інтровертивний.

Емоції є важливою частиною пізнавально-психологічної діяльності особистості. Значною мірою вони залежать від потреб особистості й оцінки нею можливостей їх задовольнити. Як правило, людина визначає інформацію, необхідну їй для задоволення певних потреб, і саме з цієї позиції оцінює наявну інформацію.

У психології немає загальноприйнятої номенклатури емоційних станів. Експериментальні дослідження мовлення осіб, що перебували в різних емоційних станах, дали змогу дослідникам виділити 142 назви емоційних станів, які об'єднуються в такі гіпотетичні зони: радість, переляк, ніжність, здивування, байдужість, гнів,

печаль, зневага, сором, образа. Саме вони є джерелом експресивних відтінків емотивних стилістичних значень лексем. «Образно-експресивне стилістичне значення співвідноситься зі сферою чуттєво-образного сприймання мовців, при якому предмети кваліфікуються за якимись ознаками, властивостями, прикметами, що інтенсивно виражені, тобто експресивні. Такі мовні одиниці різних рівнів називаються експресемами, або експресивами» [6, с. 197].

В українській поезії ХХ століття важливим мовним чинником впливу на читачів (слухачів) є експресеми, які виконують функцію експресивної характеристики зображуваного.

Експресеми в складі поетичного тексту є не тільки важливим засобом створення емоційно-експресивного колориту, а й формують структурну єдність естетичної дійсності. Вони, входячи в різні структурно-семантичні моделі, розкривають свої асоціативні можливості, набувають семантичної багатоплановості. Асоціативність поетичного слововживання створюється завдяки зміщенню конотативних якостей лексем. Додатковий експресивний зміст слова визначає характер образності.

Експресивні мовні одиниці експлікують ставлення поетів-митців до зображуваних героїв, подій. Думку авторів допомагають зрозуміти експресеми, які виражають значний ступінь певної ознаки, характеризуються інтенсивністю.

В екстенціоналі експресивні мовні одиниці поєднуються в різних співвідношеннях компонентів: емоційних, оцінних, валюнтативних, образних, естетичних. Тому значення експресем у сприйнятті, уявленні й мовній свідомості людей видається значно ширшим, інтенсивнішим, містить у собі більше семантичних ознак, ніж словникове значення.

Саме тому ми вибрали для психолінгвістичного аналізу експресеми *сльоза, зойк, крик, плакати, ридати, кричати*, адже такі експресивні лексеми звертають увагу читача (слухача), активізують його мислення, викликають почуттєве напруження.

У поезії В. Стуса лексеми *крик, зойк, сльоза, ридання, голосіння* трансформують своє внутрішнє наповнення, «наближаючись до семантики інтраверсійного, зовнішньо не виявленого, скерованого в себе переживання» [1, с. 52]: *сухі ридання, суха злива ридань, безголове ридання, зібгані сльози, знімілі зойки, знеголоснілий крик*. Трагічність людського існування усвідомлюється через ототожнення ліричного героя із криком всесвіту: *Мені здається, що живу не я* [13, с. 155].

Крик, зойк у Стусовому поетичному просторі сягає найвищої небесної сфери: *Жовтий місяць, а ще вище – крик твій* [13, с. 91]; *І в темноті космічній над зірками росте їх крик* [13, с. 101]; *Аж понад стелею жальний зойк завис* [13, с. 122].

Лексеми *крик, сльоза* виступають показником душевної небайдужості, людяності, щирості. Навмисна сльоза асоціюється зі скорботою, зрадлива з'являється наперекір бажанню її приховати. Сльоза, що *наскрізь пропікає камінний мур*», конденсує високу духовність.

У поетичній мовній картині світу В. Стуса як поета-інтроверта на першому плані не об'єкт, побачений зором художника, а внутрішній світ, почуття, настрої. Другою домінантною рисою поета-інтроверта є контрастність, що зумовлене такими психічними властивостями, як сильна ригідність сприймання. Його твори насичені антонімами, які виконують функцію зіставлення і протиставлення, широко використовується оксиморон.

Власну мікропарадигму в поетичному дискурсі поетів-шістдесятників має лексема *сльоза*, яка безпосередньо пов'язана із функціонуванням мікрообразу *плач*. Сему 'плач' експлікують дієслова *плакати, ридати, хлипати, голосити*.

В автобіографічних поетичних текстах Дмитра Павличка це не тільки метонімічний вияв семантики 'людини, що плаче', а й активний компонент внутрішнього мікросвіту дитини: *Я одягнув нову сорочку // І, сльози витираючи тихцем, // Потяг сумне теля на мотузочку // У чорну ятку за старим купцем* [8, с. 48]; *Скидаю капелюх. Не впізнає. // Це я, черешне, хлоп'я твоє! // Вона знімає рукавом сльозину: // А де ж ти так барився довго, сину* [8, с. 55]?

У поетичному дискурсі Б. Олійника експресема *ридати* екстрапольована в семантичну площину 'народ' і корелює з дієсловом *болить* // *Чи знаєш ти, світе, як сиво ридає полин, // Як тяжко, як тужно твоєму народу болить?* [7, с. 522].

Мовообраз *сльози* через порівняння за формальним параметром знаходиться в лексико-семантичному сегменті 'зовнішній портрет людини': *Тільки десь за верболозом, // На калиновім мосту, // Пропекли дівочі сльози // Білопінную фату* [7, с. 47].

Однак поетичний зміст наступних рядків із цією номінацією стосується опису саме внутрішнього світу, психологічного стану, здебільшого вбитої горем, пригніченої людини. Пор: *Як блискавка, сльоза непощадима // Опалювала щоки кам'яні* [7, с. 70].

Концептуально важливими для об'ємного психологічного образу людини є мотиви совісті,

сумління, милосердя: *Дитина мотиля піймала, // Червоні крила обірвала. // А мати – в сміх. А світ – у плач. // Вже йде негідників навала* [8, с. 119].

У художньому світогляді поета Д. Павличка життя людини в цивілізаційному світі є одночасно мірилом її порядності, чесності, відповідальності. Пор: *На твоєму світлі блисла кров, // Ти почув як автострада плаче... / Ти не вдарив. Ти втікав лиш від // Протоколів, лікарів і бруду // Обганяєш днів своїх кортеж, (А вони гримлять, важкі і вперті). // Тільки підлості не обженеш // І не обженеш своєї смерті* [8, с. 66].

Екзистенційну розгубленість людини в поезії «Епізод» увиразнює дієслівна метафора *автострада плаче*. Семантичне прирощення спостерігаємо в іменниках *кров, бруд, підлість, смерть*, прикметниках *важкі, вперті*, дієсловах *блисла, гримлять, обженеш*. Такі лексеми об'єднані спільною негативною семою і є знаковими для розкодування цього семантико-екзистенційного змісту.

Однією з найболочіших точок поезії шістдесятників є проблема ідентифікації й самоідентифікації мови, свободи й вибору народу. Кожен із поетів віднаходить тут своє бачення і свою нішу розв'язання цих проблем. Для Д. Павличка це: *Кажу тобі: не мий слізьми уста, // Не плач, бо доки є на світі місто Лева // Не пропаде твоя свобода і мета!* [8, с. 87]. Або: *Вони печально говорили // Про мову родичів своїх, // А потім так її хвалили // Що я слізки не спостеріг // На власному лиці!* [8, с. 181].

Епітети до слова *сльоза* виявляють переакцентування оцінки. В одному випадку *позитивної*: *І пахнуть вірші твої пелюсткою, // Кленовими гарячими слізьми* [11, с. 79]; *Мені і досі тут любов моя в печалі // І карі очі в золотих слізогах* [2, с. 234]; *І сині слізки билися червоно, // Як об каміння стиглі кавуни* [2, с. 158]; *Зацвіли твої очі першим цвітом слізки* [2, с. 284]; *Сльози лице окропили, мов лагідь Дніпра* [7, с. 216]; в іншому – *негативної*: *Найогидніші очі порожні... // Найпідліша брехлива слізка* [11, с. 251]; *Я плачу. // Все біло навколо, // Я плачу сліпими слізоами // І мова моя пересохла* [2, с. 135]; *Гірка слізка пекла, як сіль чумацька* [7, с. 265]; *Я покинув з туги все як є. // Біг понад слізою на край світа* [7, с. 205].

Зфункціонально-стилістичним навантаженням лексеми *сльоза* безпосередньо пов'язане функціонування дієслів *плакати, ридати, хлипати, кричати*: *І буде плакати і журитись мати // Коли сини ітимуть на війну...* [11, с. 61]; *Та не плач ти над труною, не зітхай важенько, // Краще в пісню свою тугу вилий, стара ненько* [11, с. 67]; *І вдови плакали, кричали діти «папи», // А на*

сніданок жолуді одні [11, с. 87]; *Лиш росою по нім буде плакати жито* [11, с. 106]; *Все стерпить, хіба заплаче стиха, // Дивлячись на добрих малюків. // Все стерпить – докори, сором, лихо, // Лиш би вмерти на землі батьків* [11, с. 106].

Спостережено, що в поетичному словнику В. Симоненка ці експресиви виявляють безпосередній зв'язок із семантичними площинами 'війна', 'голод'.

У словнику М. Вінграновського передають емоційний стан ліричного героя: *Та ще надія б'ється в голосіннях // Та ще любов біжить у манівці, // Як та слізка, пропалена промінням, // По вечоровій стомленій щоці* [2, с. 144], тугу і сум втрати товариша: *Ми роздоріжжям вчора снили з другом... // Його шляхи за іншим виднокругом... // Вітрило думки хвилю серця бере... // Я плачу... далі незглибиме море* [2, с. 86]; *Любов'ю вічною навечно // Чи, може, груддям каміння? // Не плач, Не плач. Відчовгуй відчаю! // Т-с-с, не збуди наш сон..., // не плач* [2, с. 79].

Отже, емоції – це психічні стани та процеси, що є реакцією на ситуативні переживання та чуттєві збудження людини, духовні та інстинктивні порухи.

Емоції найвиразніше проявляються в емотивній лексиці, що називає психічні стани людей, їхні переживання. Емоції творять неповторну органічну атмосферу художньої образності в літературі. Вони є характерною ознакою лірики. При цьому вони зумовлюють розвиток жанрових поетичних різновидів, впливають на ритміко-інтонаційний лад віршового мовлення.

Експресивні лексеми притаманні віршованим творам, в яких розкриваються психологічні стани ліричних героїв, нерідко висвітлюється перебіг конфліктних ситуацій. Часто експресиви застосовуються для розкриття внутрішнього світу ліричних героїв.

Емоції відіграють значну роль у процесі сприйняття поетичних творів, тому вважаються визначальною проблемою рецептивної естетики. Вони можуть виражати симпатичне, антипатичне або емоційне ставлення до різних зовнішніх та внутрішніх подій. Експресивність та емоційність є визначальними рисами поетичних творів, важливими чинниками впливу на читача (слухача), на психологію його відчуттів. У художньому мовленні віршованих творів якнайповніше виявляються емотивна та естетична функції мови, які ґрунтуються на єдності законів внутрішньої організації мови, психічних та соціальних чинників. Експресивні лексеми є важливим засобом вираження емоцій ліричних героїв та експресивності поетичних текстів.

Висновки. Отже, здійснений аналіз свідчить, що характер семантичного наповнення експресем *сльози, зойк, крик, плакати, ридати, кричати*, їхня стилістична роль у поезії означеного періоду визначені не тільки національно-культурними установками, а й психоментальними особливостями автора. Сполучення різних психічних типів із певним темпераментом та іншими психічними ознаками дає різні види психічної основи письменника, з якою пов'язана перевага тих чи тих мовних засобів у його творчості.

Концентрація синонімів, близькозначних слів відбиває велику напругу почуття, високий рівень експресії, палкий холеристичний темперамент і зумовлює особливості поетичного мовлення В. Стуса.

Через експресему *сльоза* констатовано внутрішній стан пригніченості ліричного героя

в автобіографічних віршах Д. Павличка та виявлено безпосередній зв'язок із такими семантичними площинами, як 'дитинство', 'життя та смерть', 'мова', 'свобода'.

В ідіостилі В. Симоненка експресема *сльоза* наповнена як позитивною, так і негативною конотацією і виявляє інтровертивний тип у сполученні з меланхолійним темпераментом автора.

У поезії М. Вінграновського спостерігаємо контекстну семантику, оказіональне звучання цього мовного знака, який засвідчує інтенсивний стилістичний розвиток психоемоційного стану відчуття людини.

Перспективи подальшого наукового дослідження означеної проблеми пов'язуємо з докладним аналізом експресем *любов, щастя, радість, сміх* у поетичному дискурсі поч. ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко А.І. Лексична парадигма «страждання» в поетиці В. Стуса. *Мовознавство*. 1995. № 2-3. С. 47–54.
2. Вінграновський М.С. Вибрані твори. У 3 т. Т. 1. Тернопіль : Богдан, 2004. 400 с.
3. Єфименко О.Є. Концепт «степ» в українській мові : словникова, текстова і психолінгвістична парадигма : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2005. 21 с.
4. Костенко Л. Вибране. Київ, 1989. 559 с.
5. Лисиченко Л.А. Ці невичерпні глибини мови : монографія. Харків, 2011. 304 с.
6. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови / за ред. Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
7. Олійник Б. Вибрані твори. В 2 т. Т. 1. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2005. 605 с.
8. Павличко Д. Вибрані твори. В 2 т. Київ : Дніпро, 1979. Т. 1. 517 с.; Т. 2. 478 с.
9. Потебня А.А. Мысль и язык. Одесса : Государственное изд-во Украины, 1992. 287 с.
10. Прокопович Л.С. Лексико-семантичне поле *страждання* в поетичному дискурсі другої половини ХХ ст. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2016. Вип. 772 : Романо-слов'янський дискурс. С. 61–65.
11. Симоненко В. Зажинок / упоряд. П. Жук, Т. Калиновська, В. Пахаренко, В. Поліщук. Черкаси : Брама – Україна, 2011. 536 с.
12. Скорбач Т.В. Художній простір у мовній картині світу В. Поліщука. *Лінгвістичні дослідження*. 1997. Вип. 3. С. 53–62.
13. Стус В. Палімпсест : Вибране. Київ : Факт, 2006. 432 с.
14. Сjuta Г.М. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 164 с.
15. Юнг К.Г. Психологические типы. *Психология индивидуальных различий. Тексты*. Москва, 1982. С. 199–218.